

GLOBÁLIS OKTATÁSI MONITORING JELENTÉS

2021

KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPA,
A KAUKÁZUS TÉRSÉGE ÉS KÖZÉP-ÁZSIA

Befogadás és oktatás:

MINDENKI ALATT VALÓBAN MINDENKIT ÉRTÜNK

ÖSSZEFOGLALÓ

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Global
Education
Monitoring
Report

Network of Education Policy Centers

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

A befogadó oktatás megteremtése az ENSZ 4. fenntartható fejlesztési céljának része. Befogadó oktatás alatt a sokszínűséget támogató és az összetartozás érzését erősítő tevékenységekből álló folyamatot értjük, amely abban a meggyőződésben gyökerezik, hogy minden ember értékes és tehetséges valamiben. Az oktatási rendszereket minden egyes tanuló igényeihez illeszkedve kell működtetni, a tanulók sokszínűségére pedig nem problémaként, hanem erőforrásként kell tekinteni. A magas színvonalú, befogadó nevelés-oktatás biztosítása a társadalmi befogadáshoz kapcsolódik.

A legfontosabb megállapítások

Közép- és Kelet-Európa, a Kaukázus térsége és Közép-Ázsia előrelépést mutat a befogadó nevelés-oktatás jogi alapon történő értelmezésében.

- A már eddig is a világ élvonalához tartozó iskolázottsági mutatók gyorsan javultak az elmúlt 20 évben. Az iskolába nem járók aránya felére csökkent.
- Az oktatási rendszerek kétharmadában fogadtak el olyan definíciót a befogadó oktatásra, amelyben több marginalizált csoportot is kiemeltek.
- Az országok fokozatosan eltávolodtak az orvosi modelltől a befogadó oktatás értelmezésében. A speciális (gyógypedagógiai) iskolákban tanuló, fogyatékos gyermekek aránya a 2005/2006-os 78%-ról 2015/2016-ra 53%-ra csökkent. Ugyanezen időszak alatt a bentlakásos intézményekben gondozott gyermekek aránya 30%-kal csökkent.
- Az iskolák szélesebb körű és rugalmasabb támogató rendszereket működtetnek. A vizsgált 30 oktatási rendszer közül 23-ban kínálnak tanácsadást és mentorálást, 22-ben pedagógiai asszisztenciát, 21-ben pedig gyógypedagógus és terapeuta segítségét.

Ugyanakkor a befogadásra való átállás korántsem teljes körű.

- A régió számos országa még mindig nem szabadult meg – a múltban tévesen hatékony megoldásnak tekintett – szegregált oktatás örökségétől. Összességében Közép- és Kelet-Európában a sajátos nevelési igényű tanulók harmada továbbra is speciális (gyógypedagógiai) iskolákba kerül.
- Georgiában, Kirgizisztánban és Mongóliában a fogyatékos fiatalok aránya kétszer akkora az iskolába nem járók körében, mint az iskolába járók körében.
- A 30 oktatási rendszer közül 15-ben az iskolai felvétel egy orvosi-pszichológiai felméréshez kötött kiválasztási folyamat eredményének függvénye.
- Amit inkluzív pedagógiának neveznek, az inkább a fogyatékosokra helyezett, orvosi szempontok által meghatározott fókusz. Fehéroroszországban az integrált osztályok kétféle tananyagot használnak: egyet az általános oktatáshoz, egyet pedig a speciális (gyógypedagógiai) oktatáshoz; a közös oktatás a tantárgyak szűk listájára korlátozódik.

- A régióban csak a tanárok fele érzi magát felkészültnek arra, hogy olyan környezetben tanítson, ahol a tanulók képességei vegyesek, és a harmaduk arra, hogy multikulturális környezetben tanítson. Az idősebb pedagógustársadalom sürgetőbbé teszi ezt az igényt.
- A tanulókat és a szülőket jobban be kell vonni; csak a Moldovai Köztársaság számolt be arról, hogy a tanulókat bevonják a tanterv összeállításába. A tanulók véleményét ritkán veszik figyelembe a szakpolitika kidolgozásakor.

A szegregáció és a hátrányos megkülönböztetés egyéb formái továbbra is léteznek, és akadályozzák a befogadást.

- A Balkánon a roma, askáli és egyiptomi fiatalok mintegy 60%-a nem vesz részt a felső-középfokú oktatásban. Ezen csoportok tagjainál aránytalanul magas az értelmi fogyatékosággal diagnosztizáltak aránya is. Szlovákiában a romák a speciális (gyógypedagógiai) iskolákba járók 42%-át tették ki 2018-ban.
- Mongóliában a leggazdagabbak 94%-a, a legszegényebbeknek azonban csak 37%-a szerez középfokú végzettséget.
- Törökország, ahol a világon a legtöbb menekült él, több mint 600 000 szír fiatal fogadott be az állami iskoláiba, de a szíriai menekültek 37%-a még mindig nem jár iskolába.
- A 30 oktatási rendszerből 22-ben külön iskolákban vagy osztályokban oktatják a nyelvi kisebbségekhez tartozókat. Ez a szegregált oktatási gyakorlat gyakran a befogadás ellen hat.
- A nemek közötti egyenlőség az oktatásban erősen vitatott témává vált. Számos országban a hagyományos nemi szerepek pártolása erősíti a nemi sztereotípiákat.
- 23 országból mindössze 7 rendelkezik olyan szakpolitikával vagy cselekvési tervvel, amely kifejezetten foglalkozik a szexuális irányultságon, illetve a nemi identitáson alapuló iskolai zaklatással, és megtiltja azt.
- A COVID-19 világjárvány során 23 ország 76%-a nyújtott támogatást a fogyatékos tanulóknak (pl. jelnyelven is elérhető online oktatási programok), 52% pedig rugalmas tanulási platformokat biztosított, ahol a tanulók a saját ütemükben haladhatnak.
- Az országok közül ennél kevesebben támogatták a távol eső, nehezen megközelíthető területeken élők hozzáférést az oktatási infrastruktúrához (43%), állítottak össze tananyagokat a kisebbségi nyelveket beszélők számára, vagy nyújtottak kiegészítő támogatást a rossz anyagi körülményekkel rendelkező háztartásoknak (38%).

Ajánlások

Mivel a régió most lép a 4. fenntartható fejlesztési cél megvalósítására irányuló intézkedések utolsó évtizedébe, az itt szereplő 10 ajánlás figyelembe veszi az akadályok mélyen gyökerező okait és a befogadással kapcsolatos kérdések széles köréből adódó lehetőségeket.

1 A befogadó nevelés-oktatás fogalmának kiterjesztése: Annak minden tanulót magában kell foglalnia – és a mindenki alatt valóban mindenkit értünk.

A befogadó nevelés-oktatást minden tanuló számára biztosítani kell. Noha a régió oktatási rendszereinek többségében a befogadás fogalmára vonatkozóan olyan definíciót fogadtak el, amely több marginalizált csoportot is kiemel a sajátos nevelési igényű vagy fogyatékos tanulók mellett, tágabb értelmezést ez még csak a tanulók megcímkezésén, csoportokba sorolásán alapuló rendszerezésének gyakorlatától való elmozdulás irányába tett apró lépés. A szak kifejezések egyértelmű használatának szerepe az átalakulás minden szintjén kulcsszerepet fog játszani.

2 A tanulókat kell a középpontba állítani: A befogadás nem csupán egy eredmény, hanem mindenképp egy folyamat és élmény.

A tanulók érdektelennek érezhetik a tananyagokat, amelyek elkészítésébe még mindig nem vonják be őket. A néhány országban működő diáktanácsokon kívül nincs túl sok nyoma, hogy a véleményüket kikérnék és figyelembe vennék. A minőségi oktatás megteremtésére irányuló törekvésekben minden érintett nézőpontjának meg kell jelennie. A testi és lelki egészséghez, a boldogsághoz, a biztonsághoz és a másokkal való kapcsolathoz való jog ugyanolyan fontos, mint a tanuláshoz való jog. Kulcsfontosságú egy olyan pozitív osztálytermi légkör megteremtése, ahol a tanárok elismerik a diákok törekvéseit és támogatják azokat. Az iskolához és a kortársak csoportjához való tartozás érzete létfontosságú, különösen a kirekesztés kockázatának jobban kitett, veszélyeztetett gyermekek számára.

3 Érdemi konzultációt kell folytatni a közösségekkel és a szülőkkel: A befogadást nem lehet felülről az emberekre erőltetni.

A befogadó nevelés-oktatás egyik kulcsfontosságú akadálya, hogy az emberek nem hisznek a megvalósíthatóságában, és nem érzik szükségesnek. Előfordulhat, hogy a szülők, gondviselők, családok és közösségek diszkriminatív módon állnak a nem, a fogyatékos, az etnikai hovatartozás vagy a vallás kérdéséhez, ami akadályozza vagy semlegesíti az inkluzív oktatási reformok végrehajtására irányuló törekvéseket. Ezzel szemben a veszélyeztetett gyermekek szülei kivehetik gyermekeiket a többségi iskolákból, ha úgy érzik, hogy ezek nem felelnek meg azok igényeinek. A kormányoknak teret kell adniuk a szülőknek és a közösségeknek arra, hogy a szakpolitika kidolgozása során hangot adhassanak preferenciáiknak. A szülőknek képesnek kell lenniük véleményt nyilvánítani az orvosi és pszichológiai értékelésen alapuló döntések kapcsán is – elérhetővé kell tenni ezek inkluzív alternatíváit.

4 A nem kormányzati szereplőknek teret kell biztosítani arra, hogy felhívják a figyelmet a hiányosságokra és orvosolják azokat: Biztosítani kell, hogy a befogadással kapcsolatban ugyanazon cél élésén munkálkodjanak.

A szervezett civil társadalmi tevékenység alapvető érdekképviselési és felügyelő szerepet játszott az inkluzív oktatáshoz való jog biztosításában. Figyelemfelhívó kampányok hatására a közvélemény kedvezőbben kezd viszonyulni a befogadáshoz. A kormányoknak meg kell teremteniük azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik a nem kormányzati szervezetek számára, hogy ellenőrizzék a kormányzati kötelezettségvállalások teljesítését, és kiálljanak az oktatásból kirekesztettek mellett. Mivel a nem kormányzati szervezetek (szerződéses alapon vagy saját kezdeményezésre) a szolgáltatásnyújtás hiányosságait is orvosolják, a kormányoknak vezető szerepet kell vállalniuk és párbeszédet kell folytatniuk a nem kormányzati szervezetekkel annak biztosítása érdekében, hogy ezek a szolgáltatások előmozdítsák a befogadást, megfeleljenek az előírásoknak, ne jöjjenek létre átfedések más szolgáltatók tevékenységével vagy versengjenek egymással a korlátozott forrásokért. Ehelyett a szóban forgó szolgáltatásoknak fenntarthatóknak kell lenniük, be kell építeni a nemzeti stratégiákba, tervekbe és szakpolitikákba, és össze kell hozni azokat hangolva.

5 Biztosítani kell a kormányzati szervek, az ágazatok és a szintek közötti együttműködést: A befogadó nevelés-oktatás társadalmi befogadásnak pusztán egy része.

A befogadás elérésére irányuló kormányzati törekvések esetében a kulcsszó: partnerség. A befogadó oktatásért felelős minisztériumoknak együtt kell működniük az igények azonosítására, az információcsere és a programok megtervezése során. A szakpolitikák kidolgozásában, végrehajtásában és koordinálásában a minisztériumközi együttműködés általános a régióban. Meg kell azonban erősíteni az adatmegosztást a korai fejlesztés elősegítése, valamint a kedvezőtlen kezdeti feltételek iskolai előmenetelre és tanulásra gyakorolt hatásának enyhítése érdekében. A befogadás megvalósításához vertikális együttműködésre van szükség a központi és a helyi hatóságok között. A minőségbiztosítással kapcsolatos összehangolt intézkedések kulcsfontosságúak a sikeres befogadó nevelés-oktatási gyakorlat megvalósításához.

6 A szakértelmet és az erőforrásokat meg kell osztani: Ez az egyetlen módja a befogadásra való áttérés fenntartásának.

A befogadás megteremtése sok szempontból vezetési-szervezési kihívást jelent. A különféle tanulói igényekre specializálódott szakemberek és erőforrások egyenlőtlenül oszlanak meg a tradicionálisan szegregált intézményrendszeren belül. A többségi iskolák befogadóvá válását ennek a szakértelemnek az ösztönzőkkel irányított, rugalmas átcsoportosításával kell támogatni. Szükség van a finanszírozási mechanizmusok átalakítására is. A szegregált, speciális (gyógypedagógiai) intézmények orvosi diagnosztikus és szociális helyzet alapján kiállított hivatalos határozatokhoz kötött finanszírozása érdekelté teszi a szülőket, az iskolákat és a helyi

közigazgatási szerveket, hogy ezekhez a határozatokhoz hozzájussanak. Az országoknak az iskolák vagy a helyi hatóságok felismert szükségletei alapján kell elosztaniuk a támogató szolgáltatásokra szánt forrásokat.

7

Az egyetemes tervezést (universal design) kell alkalmazni: Gondoskodni kell arról, hogy a befogadó rendszerekben minden tanuló kibontakoztathassa a benne rejlő potenciált.

Az egyetemes tervezés egyszerű és hatásos fogalma az oktatás terén összekapcsolódik a fogyatékos tanulók számára akadálymentes iskolaépületek tervezésével. A fogalom részévé vált az adaptív tanulási környezet is. A fogyatékos tanulók esetében a segítő, támogató technológiában rejlő hatalmas lehetőségeket eddig még nem aknázták ki teljes mértékben. De a mögöttes elképzelés, nevezetesen az, hogy a tanuló-rendszer interakciók akadályait a rugalmasság segítségével kell leküzdeni, nemcsak a formai, hanem a tartalmi rugalmasságra is vonatkozik. Minden tanulónak ugyanazokból a rugalmas, releváns és akadálymentes tananyagokból kellene tanulnia. Túl kell lépni azokon a sztereotípiákon, ahogy a nemek közötti egyenlőség vagy az etnikai identitás kérdése a tankönyvekben megjelenik. Az adaptív mérési-értékelési módszerek alkalmazásával láthatóvá kell tenni a tanulók fejlődését, és bővíteni kell a sajátos nevelési igényű tanulók lehetőségeit.

8

Fel kell készíteni, ösztönözni és motiválni kell a pedagógusokat és az őket támogató munkatársakat: Mindannyiunknak készen kell állniuk valamennyi tanuló oktatására.

Minden tanárnak szüksége van befogadással kapcsolatos képzésre, de nem speciális témaként, hanem az alap- és továbbképzésük szerves részeként, elkerülendő, hogy fennmaradjanak azok a megkövesedett nézetek, miszerint egyes tanulók fogyatékosak és tanulásra képtelenek. A befogadással kapcsolatos kompetenciák nem szükségesek feltétlenül a tanári képzettség vagy további tanúsítványok megszerzéséhez. Az iskolaigazgatóknak felkészültnek kell lenniük arra, hogy befogadó iskolai szellemiséget képviseljenek és terjesszenek. A támogató személyzet gyakran hiányzik, vagy nem jut elég idejük a tanárok és a tanulók támogatására. Nem szabad engedni, hogy bizonyos tanulók a pedagógiai asszisztensek kizárólagos felügyelete alá kerülhessenek, mivel ez a gyakorlat hozzájárulhat a tanulók szegregációjához.

9

Körültekintően kell adatokat gyűjteni a befogadásról: Kerülni kell a megbélyegző címkézést.

A hátrányos helyzetű tanulók azonosításában segítséget jelent, ha az adatgyűjtés fókuszában meghatározott csoportok állnak, ugyanakkor a gyermekek megcímkézése által stigmatizálhatja őket. A részletes vagy robusztus adatok iránti vágyunk nem szabad elsőbbséget élveznie azzal szemben, hogy egyetlen tanuló se sérüljön. Nem lehet feltétlenül minden olyan gyermeket egy beazonosítható vagy már felismert csoportba sorolni, aki akadályba ütközik a befogadó oktatáshoz való hozzáférés során. Mások egynél több csoportba is tartozhatnak egyszerre. Az oktatásban alkalmazott vezetői információk rendszereknek az összes tanuló bemenetekre, folyamatokra, teljesítményekre és eredményekre vonatkozó egyéni és összesített adatait tartalmazniuk kell, nem csak az erőforrások elosztására vonatkozó adatokat. Ezeknek a rendszereknek mint minőségbiztosítási és elszámoltathatósági keretrendszereknek monitorozniuk kell a tanulók befogadással kapcsolatos tapasztalatait. A monitoring módszertanának is befogadónak kell lennie.

10

A kortársaktól való tanulás: Nem könnyű a befogadás irányába történő elmozdulás.

A befogadó nevelés-oktatás a diszkriminációtól való elmozdulást jelenti. Ezen átmenetnek sem az ütemét, sem pedig a konkrét útját nem lehet előírni; az egyes társadalmak más-más utat követhetnek. De minden szinten sokat lehet tanulni a tapasztalatoknak a tanári hálózatokon és a tanuló közösségeken, vagy a nemzeti, regionális és globális platformokon keresztüli megosztásából. A politikai párbeszédre nyíló lehetőségeket fel kell használni az oktatási rendszerek arra történő ösztönzésére, hogy a sokszínűséget ünnepeleendő dologként becsüljék meg.

© UNESCO, 2021

Első kiadás

Közzétette 2021-ben

az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos

és Kulturális Szervezete,

a Network of Education Policy Centers

(Oktatáspolitikai Központok Hálózata),

valamint az Európai Ügynökség a Sajátos Nevelési

Igényű Tanulókért és az Inkluzív Oktatásért

Fordítás: Paspарту Multilingual Translation Services

Grafika: Blossom

Tördelés: Blossom

Nyomdai szedés: UNESCO

Borítókép: UNICEF/UNI42671/

Roger LeMoyné

A 2021-es, Közép- és Kelet-Európával, a Kaukázus térségével és Közép-Ázsiával foglalkozó regionális jelentés e rövid változata az összes kapcsolódó anyaggal együtt letölthető innen: Bit.ly/Eurasia2021inclusion

Jelen dokumentum a

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0

Nemzetközi szervezet 3.0 IGO

(CC-BY-SA) 3.0 IGO) nemzetközi licenc keretében elérhető nyílt hozzáféréssel (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/igo/>).

A kiadvány tartalmának felhasználásával a felhasználók magukra nézve kötelezőként fogadják el az UNESCO nyílt hozzáférésű adattárának (Open Access Repository) használati feltételeit.

Jelen licenc kizárólag e kiadvány szöveges tartalmára vonatkozik.

Bármely, nem egyértelműen az UNESCO-hoz tartozónak minősített anyag felhasználásához előzetes engedélyt kell kérni a következő címen: publication.copyright@unesco.org.